

L'ÀREA DE LA SANTA CREU DE BARCELONA, CENTRE SANITARI DE BARCELONA DURANT CIN- CENTS ANYS

Jacint Corbella
Acadèmic numerari

El recinte que comprèn els edificis de l'antic Hospital de la Santa Creu, junt amb la Casa de Convalescència i l'edifici de l'antic Col·legi de Cirurgia, constitueix el nucli del que ha estat el centre del passat sanitari de Barcelona durant més de cinc-cents anys, de començaments del segle XV fins ben entrat el segle XX.

En el conjunt de la trama urbana actual està delimitat pels carrers de l'Hospital, Egipcíiques, Carme i Floristes de la Rambla. Durant mig mil·lenni aquí es trobaven tant el centre de l'assistència mèdica com de l'ensenyament de la medicina a Barcelona. Aquest és un fet que actualment és poc conegut tot i que no ha passat pas tant temps per deixar-lo fora de la memòria ciutadana i es conserva viu el nom del carrer de l'Hospital.

*L'Hospital de la Santa Creu fou creat l'any 1401, reunint en una sola institució el que fins aleshores era una assistència esparxa en diferents hospitals de la ciutat de Barcelona, entre ells els de Marcús, Colom, Vilar, Desvilar, sant Llätzer i Peregrins. S'alcà en terrenys de l'antic hospital del canonge Colom, que ja devia tenir uns doscents anys d'anti-

guitat. La butlla de fundació fou emesa per Benet XIII, el papa Lluna, des d'Avinyó, el 9 de setembre de 1401. Es va bastir amb pedra de Montjuïc que el Consell de Cent de l'Ajuntament havia lliurat al rei Martí per la construcció d'un nou Palau Reial a la rambla, que no es va fer, i el rei cedí la pedra per l'hospital.

En principi l'hospital tenia quatre ales al voltant d'un pati central. Aleshores ocupava només la banda de mar de l'actual recinte, la que dóna al carrer de l'Hospital.

Al cap d'un segle, el 1509, s'hagué d'ampliar i es van bastir altres naus. Les dues escalinates monumentals daten de l'any 1585. Durant el segle XVI tenia capacitat per entre quatre i cinc-cents llits. La mortaldat era alta i a vegades, en temps d'epidèmia, passava del 25% dels ingressats.

El segle XVII fou una època d'un to baix pel país, però l'hospital va tenir una ampliació prou important. Gràcies a quatre llegats es va poder construir el gran edifici barroc de la Casa de Convalescència, que permetia que els malalts tinguessin un període de recuperació quan eren donats d'alta, abans de tornar

a casa seva a o viure al carrer.

El tercer gran edifici fou el del Col·legi de Cirurgia, just al davant de la Casa de Convalescència, que es construí a la segona meitat del segle XVIII i és una de les restes més importants del neoclàssic a Barcelona.

Gairebé al mateix temps que l'Hospital, el mateix any 1401, el rei Martí va crear un Estudi de Medicina i Arts que és l'origen de la Facultat de Medicina. L'Hospital tenia una dependència doble, del Capítol de la Catedral i de l'Ajuntament, amb quatre administradors, dos per cada estament, ajuntament i bisbat, que constituïen la MIA (Molt Il·lustre Administració). Aquesta estructura ha arribat als nostres temps. Això era degut a l'origen doble, municipal o eclesiàstic, dels hospitals que es van integrar en el de la Santa Creu a començaments del segle XV.

L'hospital era prou gran, amb sales molt espaioses: llargues, amples i altes, i un pati central també gran. Arquitectònicament estava bé i ha durat en bona part fins ara. En canvi l'assistència va plantejar, moltes vegades i durant molt de temps, crítiques dures per les condicions deficientes de vida dels malalts, que estaven apilotats, passaven fred i es contagiaven amb infeccions. D'altra banda aquesta era una situació general a la medicina del temps i malgrat tot això l'hospital tenia un bon prestigi com ho demostren la gran quantitat de llegats que li deixaven en els testaments de molts ciutadans. Des d'un punt de vista arquitectònic és un monument important i la creu central del pati ha estat molt valorada.

*L'any 1717, com a conseqüència de

la guerra de Successió, Barcelona va perdre la seva universitat. L'hospital va perdre en bona part la seva funció docent i es va quedar només amb l'assistencial. La medicina s'havia d'ensenyar a Cervera, on no hi havia hospital. La cirurgia era una professió diferent, de nivell acadèmic i social inferior, i no se'n parlava gaire. Cap a la meitat del segle XVIII es va crear un Reial Col·legi de Cirurgia de Barcelona, mogut per l'empenta de Pere Virgili, que ja havia creat el Col·legi de Cadis l'any 1748.

El nou edifici destinat al Col·legi es va bastir molt de pressa, al costat de l'Hospital, i fou inaugurat l'any 1764. Es destinava a la formació de cirurgians per l'exèrcit i si en sobraven es podien dedicar a l'assistència de la població civil, com de fet es produí. Cap a finals del segle XVIII es van reunir les dues professions, metges i cirurgians, en el que se'n va dir la "facultat reunida"; la unió definitiva es féu a partir de 1827.

*L'any 1843 el Col·legi de Cirurgia es va transformar en Facultat de Ciències Mèdiques i durant dos anys reuní també els ensenyaments de Farmàcia, que de seguida es va separar. La relació amb l'hospital, on feien l'ensenyament pràctic els alumnes, tant del Col·legi com de la nova facultat, fou molt intensa però sovint amb moltes tensions i dificultats. Moltes baralles estaven influïdes per factors personals, afavorides per la dependència diferent de l'hospital (ajuntament, bisbat) i del col·legi (que depenia de l'estament militar) o després de la facultat (que depenia del govern central).

*L'edifici de la facultat, que s'havia pensat per cinquanta alumnes i arribà a tenir-ne més de mil, s'havia quedat pe-

tit. Coincidint amb una etapa d'expansió de la ciutat de Barcelona que portà a l'Exposició de 1888 i a l'annexió dels pobles del pla, es va fer el projecte d'una nova facultat de medicina. També havia de tenir un hospital propi, gran i modern, que resolgués els problemes de la mala relació institucional. Es va pensar en fer-lo en un espai de l'Eixample que fos més sa que el nucli atapeït de la ciutat vella.

La tramitació del projecte i les obres van ser molt lents. Al final la nova facultat, amb hospital propi, es va inaugurar l'any 1906. Estaven al carrer de Casanova, on encara tenen una bona activitat, tot i que ara ja van tenint els mateixos problemes que afectaven, fa cent anys, al vell hospital de la Santa Creu.

L'antic Hospital de la Santa Creu va quedar amb una activitat disminuïda. Per primera vegada hi havia dos grans hospitals a Barcelona, el vell i el nou, apart de sanatoris per malalts mentals. El propi Hospital de Santa Creu havia traslladat els seus malalts mentals al nou "manicomi" de sant Andreu feia només alguns anys. En aquesta línia es pensà traslladar tot l'hospital i se'n bastí un de nou, en un gran recinte, pel camí d'Horta, prou lluny del centre com per desanimar a molts. Així es va fer el nou Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, en record de Pau Gil, que havia fet una gran deixa per un nou hospital.

L'edifici antic va ser comprat per l'Ajuntament a l'administració de l'Hospital. El trasllat fou lent i molts no volien marxar: va durar anys, a la dècada dels anys vint. Encara el mes de juny de 1926 hi va morir un dels seus pacients més il·lustres, l'arquitecte Antoni Gaudí,

que havia estat atropellat per un tramvia.

*Els vells edificis van canviar el seu destí. El primer que fou abandonat fou el del Col·legi de Cirurgia, que no era de propietat municipal sinó de l'administració central. Durant un temps fou escola de magisteri i més tard fou cedit a la Reial Acadèmia de Medicina, com a nova seu que substituïa l'antiga del carrer dels Banys Nous. La cessió, per part del govern a l'Acadèmia, es féu en un acte solemne, presidit pel rei Alfons XIII, amb assistència del govern, el 4 d'octubre de 1929. El president de l'Acadèmia, que va rebre l'edifici, era aleshores August Pi i Sunyer, catedràtic de Fisiologia a la facultat i antic diputat republicà.

L'edifici de l'Hospital, més gran, ha passat a ser la seu de la Biblioteca de Catalunya i, en algunes parts hi ha, entre altres, l'Escola Massana, de Belles Arts, la Reial Acadèmia de Farmàcia i algunes biblioteques. La casa de Convalescència és avui la seu de l'Institut d'Estudis Catalans.

*L'edifici del Col·legi de Cirurgia és una mostra, de les poques que hi ha, del neoclàssic a Barcelona. Fou projectat per Ventura Rodríguez i cal valorar principalment l'amfiteatre anatòmic, de bellesa excepcional. Entre els professors que van fer aquí la seva tasca docent cal recordar els noms de Pere Virgili, el gran reformador de l'ensenyament en el segle XVIII; d'Antoni Gimbernat, anatòmic de prestigi europeu en el seu temps; de Santiago Ramon y Cajal, que fou catedràtic de Barcelona de 1887 a 1892 i féu aquí els seus treballs bàsics sobre la doctrina de la neurona. El propi

Cajal diu que l'any 1888, que era catedràtic de Barcelona, va ser "mi año cumbre" per la importància dels seus descobriments. Entre els deixebles del Col·legi que feren després una tasca important fora d'aquí cal esmentar, Mateu

Orfila, alumne a la primera dècada del XIX; que havia de ser degà de la facultat de medicina de París durant disset anys (1831-1848) i impulsor de la toxicologia experimental.

RESUM CRONOLÒGIC

Segle XV (1401): Creació de l'Hospital de Santa Creu i de l'Estudi de Medicina i Arts, en temps del rei Martí.

Segle XVI: Ampliació de l'Hospital amb noves naus. Dues escalinates monumentals (1585).

Segle XVII: Casa de Convalescència (1629-1680).

Segle XVIII: Creació del Col·legi de Cirurgia, amb un nou edifici (1760). Inauguració el 1764.

Segle XIX: Facultat de Ciències Mèdiques (1843). Santiago Ramón y Cajal és catedràtic de la facultat (1887-1892).

Segle XX: Trasllat de la facultat al carrer de Casanova (1906). Trasllat lent de l'Hospital al nou recinte de Sant Pau. Mor, encara a la Santa Creu, Antoni Gaudí (juny de 1926).

DESTÍ ACTUAL DELS EDIFICIS:

Hospital: *principalment Biblioteca de Catalunya*

Casa de Convalescència: *Institut d'Estudis Catalans*

Col·legi de Cirurgia: *Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya.*